क्वचिद्भेदाद्ग्रहीतॄणां विषयाणां तथा क्वचित् ।
एकस्यानेकधोल्लेखो यः स उल्लेख[1] उच्यते ॥ ३७ ॥

क्रमेणोदाहरणम्—

'प्रिय इति गोपवधूभिः शिशुरिति वृद्धैरधीश इति देवैः ।
नारायण इति भक्तैर्ब्रह्मेत्यग्राहि योगिभिर्देवः ॥'

अत्रैकस्यापि भगवतस्तत्तद्गुणयोगादनेकत्वोल्लेखे गोपवधूप्रभृतीनां[1] रुच्यादयो यथायोगं प्रयोजकाः । यदाहुः—

भावनातिशयजन्या भ्रान्तिः कविप्रौढोक्तिसिद्धापि न साम्यग्रहणमूला ॥ उल्लेखालंकारमाह—**क्वचिदिति** । ग्रहीतॄणां बोधकानां विषयाणां हेत्ववच्छेदकादीनां तथाभेदात् अनेकधा विविधप्रकारेण उल्लेखोऽवधारणम् ॥ **प्रिय इति** । वृद्धैर्नन्दादिभिः । भक्तैरक्रूरादिभिः । अग्राहि अबोधि । योगिभिर्नारदादिभिः । देवः श्रीकृष्णः । नन्वेकस्यानेकरूपेण स्फुरणे किं प्रयोजकं सर्वेषां ग्रहीतॄणां वा किमित्येकरूपेण स्फुरणं न भवतीत्यत आह—**अत्रेति** । तत्तद्गुणयोगात् प्रियत्वादितत्त-

---

1. उल्लेख इति । एकग्रहीतृकोटिकोऽनेकविषयभेदेनैकस्यानेकोल्लेखो यथा—'निःस्पृहोऽनात्मसौख्येषु श्रुतिधर्मेषु सस्पृहः । शास्त्रेषु चतुरास्यो मे नित्यं विजयते गुरुः ॥' इति । 'कातराः परदुःखेषु निजदुःखेष्वकातराः । कान्तास्वलोलुपाः सन्ति सन्तः कीर्तिषु लोलुपाः ॥' इति वा । तत्रैवाश्रयभेदेनैकस्यानेकोल्लेखो यथा—'सुहृदः पुण्यसक्तेषु दयमानाश्च दुःखिषु । सत्सु हृष्टा उदासीनाः खलेषु कति पण्डिताः ॥' इति । ननु अनात्मसौख्यादौ विषयता, पुण्यसक्तादिषु तु आश्रयता, तथा—'अकृशं कुचयोः कृशं वलग्ने विपुलं चक्षुषि विस्तृतं नितम्बे । अधरेऽरुणमाविरस्तु चित्ते करुणाशालि कपालिभागधेयम् ॥' इत्यादावपि कुचादिष्वाश्रयतैवेत्यत्र किं नियामकम् सप्तम्यन्तत्वस्य तुल्यत्वात् इति चेत्, सत्यम् । विवक्षैव नियामिकेति । अत एव रसगङ्गाधरे—'तुषारास्तापसन्त्राते तापिनस्तामसन्त्रजे । दृगन्तास्ताडकारातेर्भूयासुर्भवभूतये ॥' इत्युदाहृत्योक्तम् । इह त्वाश्रयानेकत्वमयुक्तमनेकविधत्वं दृगन्तानाम् । आश्रयत्वमाधारत्वमेव । अकृशमित्यत्र तु अवच्छेदकत्वापराभिधं सर्वसिन्नात्मास्तीत्यादाविव व्याप्यत्वमेव सप्तम्यर्थः । तत्रैव सामानाधिकरण्यभेदेनैकस्यानेकोल्लेखो यथा—'योगिनो योगिनां मध्ये भोगिनोऽपि च भोगिनाम् । विदुषामपि विद्वांसः पिशुनाः कैर्विनिश्चिताः ॥' एवमनेकग्रहीतृकोटिकः स्वरूपोल्लेखो यथा—आत्मा भूमैव तत्त्वज्ञैः कर्तैवेति च कर्मठैः । देहादिसंघ एवान्यैः सर्वैरुल्लिख्यतेऽद्भुतम् ॥' तत्रैव फलोल्लेखो यथा—'यतयो भोक्तुमेवेति पातुमेवेति भीरवः । प्रकटः कर्तुमेवेति कर्मिणस्त्वां गुरो विदुः ॥' तत्रैव हेतूल्लेखो यथा—'केचित्त्यागैकनिष्ठत्वात्परे त्वैश्वर्यवत्त्वतः । एके तु संशयोच्छेदादेव साधून्भजन्त्यलम् ॥ इत्येवं षोढोल्लेखालंकारः साहित्यसारादौ द्रष्टव्यः ॥

---

1. 'वध्वादीनां' क.